

Beste deelnemers, aanwezigen,

Om te beginnen wil ik DINGtiid, het adviesorgaan voor de Friese taal, bedanken voor de uitnodiging om vandaag te komen spreken over het Handvest van de Raad van Europa voor regionale talen of talen van minderheden, een uniek rechtsinstrument en het enige internationale verdrag dat specifiek gewijd is aan de bescherming en bevordering van minder gesproken talen.

[Algemene opmerkingen over het Handvest]

Regionale talen en talen van minderheden maken deel uit van ons cultureel en immaterieel erfgoed.

De Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa heeft in verschillende rapporten benadrukt dat taal op zichzelf een waarde is en een van onze culturele troeven. Het is daarom van fundamenteel belang dat het taalgebruik de culturele reproductie van een gemeenschap verzekert, dat het individuen en de gemeenschap in staat stelt deel te nemen aan het politieke en culturele leven, en op deze manier te integreren in economische en sociale processen. Het is gebaseerd op het voorbereidende werk dat in 1957 door de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa was geïnitieerd! – dat de Raad van Europa in 1992 het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden heeft aangenomen.

Dit verdrag, dat in 2023 zijn 25^e verjaardag viert, verplicht de 25 verdragsstaten die het hebben geratificeerd om actief het gebruik van deze talen in het onderwijs, justitie, administratie, media, cultuur, het economische en sociale leven en grensoverschrijdend te bevorderen. Acht andere staten hebben het ondertekend maar nog niet geratificeerd (Azerbeidzjan, Frankrijk, IJsland, Italië, Malta, Noord-Macedonië, Moldavië, Portugal - de Russische Federatie heeft het in 2001 ondertekend). Momenteel worden er meer dan 80 regionale talen en talen van minderheden beschermd door het Handvest in alle sectoren van het dagelijks leven.

Dankzij het monitoringmechanisme dat is opgebouwd rond een comité van gekozen onafhankelijke deskundigen uit de staten die partij zijn, is het Handvest in de loop der jaren een levend instrument geworden, met praktische toepassing en concrete impact. In zijn aanbevelingen aan de Staten die partij zijn, heeft het Comité van Deskundigen concreet uiteengezet wat er in het Handvest staat, maar ook wat er niet expliciet in staat.

Het is op basis van dat interpretatieve werk dat staten er regelmatig op worden aangespoord om niet alleen de praktijk van regionale talen of talen van minderheden niet te ondermijnen, maar ook om proactieve maatregelen te nemen voor de bevordering ervan.

Het Comité van deskundigen heeft ook, toen het van oordeel was dat bestaande verbintenissen van een staat voor een bepaalde taal ontoereikend waren, aanbevolen hogere verplichtingen aan te gaan om de werkelijke juridische of sociolinguïstische situatie van de taal weer te geven.

Gedurende zijn 25-jarig bestaan heeft het Handvest een positieve, concrete impact gehad op vele talen in verschillende landen, met de ontwikkeling van specifiek taalbeleid, binnenlandse wetgeving, goede praktijken en het vaststellen van standaarden.

Een van de positieve kanten is ongetwijfeld de dialoog tussen de staten die partij zijn bij het Handvest, de ngo's die de sprekers van minderheidstalen vertegenwoordigen en het Comité van deskundigen van het Handvest.

De steun van nationale en Europese organisaties voor de bevordering van regionale talen of talen van minderheden is van het allergrootste belang in de dialoog, aangezien hun expertise ter plaatse het COMEX in staat stelt waardevolle informatie te verzamelen tijdens zijn bezoeken ter plaatse aan de betrokken landen. De dialoog strekt zich ook uit tot de Parlementaire Assemblee, aangezien de secretaris-generaal van de Raad van Europa om de twee jaar aan de Parlementaire Assemblee een gedetailleerd verslag moet voorleggen over de toepassing van het Handvest: dit zorgt ervoor dat de parlementariërs op de hoogte worden gehouden van de toepassing van het Handvest, waardoor zij zo nodig politieke druk kunnen uitoefenen om nationale regeringen aan te moedigen passende maatregelen te nemen. PACE heeft verschillende rapporten over de kwestie opgesteld en bijvoorbeeld in 2018 in een rapport over "De bescherming en bevordering van regionale talen of talen van minderheden in Europa" aangenomen. Ook heeft het andere elementen aanbevolen om de impact van het Handvest te vergroten, zoals het creëren van een prijs, die "één keer per jaar door middel van een wedstrijd" zou kunnen worden uitgereikt aan landen die het gebruik van regionale talen of talen van minderheden actief bevorderen; of "regionale seminars houden over goede praktijken en obstakels voor een effectief gebruik ervan, wetenschappelijke samenwerking tussen nationale onderzoekswerkshops bevorderen en voorstellen om werkgroepen op te richten die gespecialiseerd zijn in kwesties in verband met de situatie van regionale talen of talen van minderheden in de lidstaten".

Het Handvest is een levend instrument. Op basis van de COMEX-evaluatierapporten en -aanbevelingen, evenals de aanbevelingen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa, beschikken de staten die partij zijn over nuttige instrumenten om beleid inzake het gebruik van regionale talen en talen van minderheden beter te ontwikkelen en uit te voeren dagelijks maar ook in het licht van de huidige levensomstandigheden. Daardoor wordt nu rekening gehouden met nieuwe vraagstukken en uitdagingen, zoals de plaats die regionale en minderheidstalen krijgen in nieuwe technologieën, in online onderwijs, in sociale media of in de ontwikkeling van kunstmatige intelligentie. Dit zijn fascinerende manieren om de zichtbaarheid van regionale en minderheidstalen te vergroten, vooral in sommige afgelegen gebieden waar slechts een paar sprekers wonen. Aangezien het Handvest een levend instrument is, moeten de bepalingen ervan geïnterpreteerd blijven worden in het licht van de huidige levensomstandigheden en ontwikkelingen in onze samenleving, zoals digitalisering op het gebied van onderwijs, openbaar bestuur en dienstverlening, media en cultuur en de opkomst van kunstmatige intelligentie. De verklaring van het Comité van deskundigen van maart 2022 over de bevordering van regionale talen of talen van minderheden door middel van kunstmatige intelligentie is in feite een leidraad voor zijn werk in dit verband.

Maar we moeten ook kijken naar de negatieve trends in de tenuitvoerlegging van het Handvest. De eerste is natuurlijk het gebrek aan middelen in de staten die partij zijn bij het handvest, als gevolg van de economische crisis. Een ander belangrijk element is wat we de monitoringmoeheid in de lidstaten noemen, die ertoe leidt dat verschillende staten hun periodieke rapporten over de toepassing van het Handvest niet op tijd indienen, waardoor het hele monitoringproces wordt belemmerd. Soms is er een duidelijk verschil tussen de informatie verstrekt door de ratificerende staat en die verstrekt door de organisaties die gedetailleerde opmerkingen hebben ingediend. In sommige gevallen zijn de autoriteiten ook te traag om de aanbevelingen van het Handvest uit te voeren en de talen effectief te beschermen, waarvan sommige met uitsterven worden bedreigd.

Op structureel niveau zien we dat de bescherming die aan sommige talen wordt verleend soms niet overeenkomt met de realiteit van de taal die in het land wordt gesproken. Het systeem van verbintenissen dat in het Handvest is aangenomen, maakt aanpassing aan de situatie van elke taal mogelijk, rekening houdend met de sociale, politieke en economische context die deze vormgeeft. De staten moeten de verbintenissen met betrekking tot elke taal waarin het handvest voorziet, aanpassen aan de reële sociaal-linguïstische situatie van de betrokken talen, in overeenstemming met de geest van het handvest. Weinig staten hebben bij de ratificatie van het Handvest hun wet- en regelgeving inzake talen inhoudelijk herzien om een daadwerkelijk dynamische uitvoering van het Handvest te waarborgen.

Ter ondersteuning en bevordering van het Handvest, in de Staten die partij zijn en onder de lidstaten van de Raad van Europa die het nog niet hebben geratificeerd, zijn op lokaal niveau verschillende initiatieven ontplooid, zodat lokale en regionale overheden die blijf hebben gegeven van belangstelling voor het Handvest, uitvoering kunnen geven aan de bepalingen ervan in overeenstemming met hun bevoegdheden en vormen zo een basis voor elk beleid ter bevordering van minderheidstalen of regionale talen. In de staten die partij zijn bij het Handvest dienen deze initiatieven om een hogere mate van bescherming te waarborgen voor reeds beschermde regionale talen of talen van minderheden. Zo werd in 2021 een lokaal handvest aangenomen door de gemeente Kanjiža/Magyarkanizsa in Servië om Hongaren meer bescherming te bieden. In de lidstaten van de Raad van Europa die het Handvest nog niet hebben geratificeerd, kunnen dergelijke initiatieven dienen als "proefprojecten", die de mogelijkheid bieden om de toepassing ervan op lokaal niveau te simuleren voorafgaand aan de ratificatie op nationaal niveau en zo de implementatie in de toekomst te vergemakkelijken.

Ik zou er ook aan willen toevoegen dat het Handvest een flexibel instrument is en dat ratificerende regeringen altijd nieuwe of strengere verplichtingen kunnen aanvaarden, bijvoorbeeld door het voordeel van de bepalingen van deel III van het Handvest uit te breiden tot een andere taal of door sterkere toezeggingen te doen voor een taal reeds gedekt door deel III. Afhankelijk van de omstandigheden van een bepaalde taal, is het aan elke staat om een reeks passende en evenredige maatregelen te nemen, variërend van maximale oplossingen tot minimale oplossingen. Dit was onlangs het geval met Duitsland, dat in 2021 de Raad van Europa in kennis stelde van aanvullende deel III-verbintenissen met betrekking tot het Deens, Noord-Fries en Nederduits in de deelstaat Sleeswijk-Holstein, met betrekking tot administratieve documenten, plaatsnamen en culturele activiteiten; en van Noorwegen in 2021, dat besloot deel III van het Handvest toe te passen op Lule Sámi en Zuid-Sámi.

Zoals eerder vermeld, evolueren talen ook als gevolg van nieuwe technologieën, en staten moeten daarom klaar zijn om op deze nieuwe uitdagingen te reageren om ervoor te zorgen dat deze talen voortdurend worden beschermd en gepromoot, als een essentieel onderdeel van Europa's rijke culturele diversiteit.

[Implementatie van het Handvest in Nederland]

Het Comité van Deskundigen heeft onlangs – in februari van dit jaar – haar 7e rapport over Nederland uitgebracht. De krachtens het Handvest beschermde talen zijn, zoals u wel weet, het Fries, het Limburgs, het Nedersaksisch, het Romaans en het Jiddisch, en er wordt onderhandeld of het Handvest ook van toepassing is op het Papiamentu/Papiaments. Het Fries is echter de

enige taal die wordt beschermd en gepromoot onder Deel III van het Handvest – het machtigste onderdeel van het handvest.

Het Rijk heeft bestuursafspraken gemaakt met gemeenten in de gebieden waar Fries, Limburgs en Nedersaksisch gesproken wordt. Ze hebben ook het grootste deel van hun verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het Handvest gedelegeerd aan provinciaal niveau.

De Friese taal wordt beschermd en bevorderd door de Wet gebruik Fries 2014, die landelijke en provinciale overheden verplicht om periodiek bestuursafspraken (“convenanten”) te maken over het gebruik van de Fries in alle domeinen die onder Deel III van het Statuut vallen. Sinds de vaststelling constateert het Comité van Deskundigen dat er aanzienlijke vooruitgang is geboekt bij de bevordering en bescherming van het Fries. De nieuwste versie van de Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer 2019-2023 (Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2019-2023) geeft invulling aan de gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht van het Rijk en de provincie Friesland voor de Friese taal en cultuur. Het definieert een visie voor het Fries in 2030: het gebruik van het Fries in het openbaar moet toenemen en het aantal mensen dat Fries spreekt, leest en schrijft, moet flink groeien. Ik juich het toe dat met dit doel voor ogen ook het bestuur van de provincie Friesland, in de rol van Taalskipper, het Taalplan Frysk heeft vastgesteld.

Er moet echter worden opgemerkt dat de recente bezuinigingen op de begroting de versterking van de zichtbaarheid van deze taal in gevaar brengen.

[Uittreksel uit het 7e evaluatierapport over Nederland, p. 10: “In dit kader hebben het Rijk en de provincie afgesproken om de rest van de looptijd van het Bestuursakkoord te besteden aan de zichtbaarheid van het Fries in de openbare ruimte en in de communicatie, en het gebruik van het Fries in de rechtspraak en in het onderwijs . Na instemming met een motie van de Tweede Kamer op 17 december 2020 om de zichtbaarheid van het Fries en de communicatie in het Fries te versterken, is op 25 april 2022 een 'zichtbaarheidsakkoord' ondertekend. Dit akkoord zal tevens als basis dienen voor het vaststellen van de nieuwe BFTK 2024-2028.

In het provinciale regeerakkoord is echter een nul-gebaseerde begrotingstoewijzing voorzien, met een verlaging van de structurele uitgaven met 5 miljoen euro. De Friese Staten hebben onlangs besloten om de bezuiniging na de Provinciale Statenverkiezingen in maart 2023 uit te stellen. (...) De bezuinigingen (structureel en incidenteel), die kunnen neerkomen op een totale bezuiniging van 35% ten opzichte van de huidige begroting, baren met name zorgen bij de luidsprekers. Daarbij dient de overheid ervoor te zorgen dat de bezuinigingen de promotie van het Fries niet onevenredig aantasten. Gezien het belang van de aanstaande BFTK 2024-2028 zou de overheid alle relevante stakeholders (waaronder Friese organisaties en stakeholders uit het veld) kunnen uitnodigen om deel te nemen aan het onderhandelingsproces”.]

Als een van de belangrijkste bevindingen van het recente evaluatierapport over het Handvest werd het belang van onderwijs benadrukt, wat gemeenschappelijk is voor alle staten die partij zijn bij het Handvest. Het Comité van deskundigen wees op het belang van het waarborgen van het onderwijs in/van regionale talen en talen van minderheden in het schoolcurriculum. Het adviseerde ook om de bewustwording van het Fries te vergroten en de Friese cultuur en geschiedenis op te nemen in het algemene curriculum.

Er werden verschillende tekortkomingen geconstateerd met betrekking tot het onderwijs in het Fries, met name op het niveau van de basisschool.

De commissie adviseerde dan ook om de lerarenopleidingen Fries te blijven geven om het algemene lerarentekort op te vangen, en vooral om hun aantal in het basis- en voortgezet onderwijs te vergroten. Ook adviseerde het om “de studie Fries in het hoger onderwijs te versterken door een sterke, zichtbare en duurzame universitaire discipline Friese taal en cultuur, onafhankelijk van de BFTK waarover vierjaarlijks wordt onderhandeld”.

Het kwam ook tot de bevinding dat, hoewel het Fries in gerechtelijke procedures kan worden gebruikt, er problemen zijn met betrekking tot de interpretatie in strafprocedures die onverwijld moeten worden aangepakt.

Het Comité van Deskundigen meende ook dat er een nationaal beleid nodig was voor het Limburgs en het Nedersaksisch, beschermd door deel II van het Handvest, aangezien sommige terreinen, zoals het onderwijs, onder de bevoegdheid van de nationale overheid vallen. Het Comité constateerde inderdaad dat het onderwijs in/van die talen op geen enkel niveau van verplicht onderwijs gegarandeerd was.

[Conclusie]

Een taal is een manier om de wereld waar te nemen. Wat zeker is, is dat als we geen actieve maatregelen nemen verschillende minder gesproken talen zullen verdwijnen. In onze democratieën is het gebruik van regionale talen of talen van minderheden een cruciaal aspect van de persoonlijke en collectieve identiteit van de betrokken Europese burgers. Taaldiversiteit maakt deel uit van het gemeenschappelijk Europees cultureel erfgoed. Bescherming en ondersteuning van de ontwikkeling van deze talen is daarom een fundamentele Europese waarde, in die zin dat hun bescherming en bevordering bijdragen aan de opbouw van een Europa gebaseerd op eerbiediging van de mensenrechten, de democratie en de rechtsstaat

Persoonlijk denk ik dat hoe meer Europeanen gewend zijn om het idee van diversiteit binnen hun eigen land te accepteren, hoe beter ze in staat zullen zijn om constructief om te gaan met de verschillen buiten hun nationale grenzen, wat zal leiden tot een sterker Europa op basis van pluralistische principes.